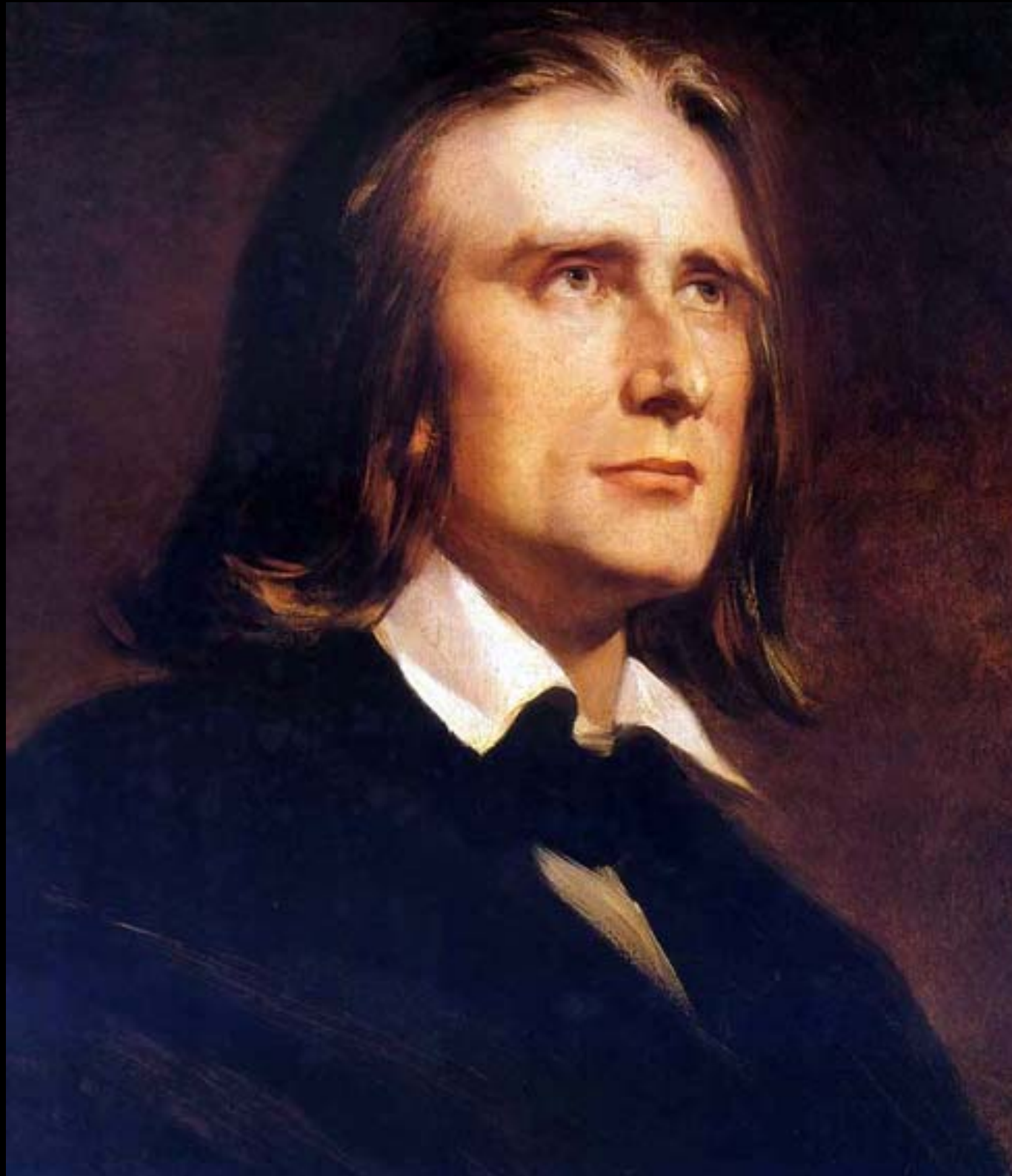

FRANZ
LISZT
– najveći
pijanist svih
vremena

igor peteh

Znameniti mađarski skladatelj Franz Liszt smatrao je sebe kozmopolitom. Nacionalnu privrženost domovini iskazivao je skladbama, prije svega veličanstvenim ciklusom od devetnaest mađarskih rapsodija. Međutim, i te rapsodije, više po nazivu, a manje po nacionalnim obilježjima, pripadaju europskoj glazbi.

Liszt je za pijaniste isto što je Paganini za violiniste - vrhunski majstorski ispit iz virtuoznosti - svojevrsni *gradus ad Parnassum* profesionalnog prestiža. Parafrazirao je Paganinijeve violinske teme za klavir, nazvavši ih „Grandes études de Paganini“, odnosno, „Études d'exécution transcendante d'après Paganini“. Lisztovo citiranje i variranje Paganinijevih tema u klavirskim etidama omogućilo je procvat te neomiljene „školske“ glazbene vrste. Izvanrednom kreativnošću obradio je u etidama probleme klavirske tehnike. Do tada su se vježbe za razvoj tehnike na glazbalima s tipkama, tj. etide rabile isključivo kao školsko gradivo. Ni danas nije bitno drugačije. Nasuprot tome, koncepcija Lisztovih etida je takva da se ta vrsta skladbi razvila u glazbu za slušanje na koncertima. Među brojnim etidama (koje ne sadrže citiranje tuđih tema niti parafraziranja) posebnu važnost ima ciklus koji čini „Dvanaest transcendentalnih etida“ („Études d'exécution transcendante“). Svaka od njih nazvana je posebnim imenom. Te etide uživaju status vrhunskog pijanističkog majstorstva, u glazbenom i tehničkom smislu. Osim

transcendentalnih i već spomenutih, skladanih na teme Paganinija, koje pijanisti jednostavno nazivaju „Paganini etide“, Liszt je napisao i ciklus etida koji je nazvao „Étude en douze exercices“. Mada su sve etide za Liszta vrlo značajne, one su samo jedan, manji dio njegova klavirskog opusa.

Najveći pijanist svih vremena, svestran glazbenik koji je pisao različita djela, Liszt još uvijek nije poznat niti primjereno cijenjen kao skladatelj glazbe za orgulje, niti je dovoljno izvođen kao skladatelj i rodonačelnik simfonijske pjesme. U simfonijskoj pjesmi hrabro je dokinuo ograničenja klasičnog formalnog ustroja. Njegov neobuzdani duh stavio je naglasak na slobodu tonskog oblikovanja u orkestraciji i zaslužan je za to da su se skladatelji u XIX. i u prvoj polovici XX. stoljeća zainteresirali za skladanje simfonijskih pjesama.

Iako je prošlo mnogo vremena, a nastupile su i radikalne promjene u pogledu umjetničkih sloboda, Liszt i dalje u percepciji slušatelja, pa i dijela glazbene struke, ostaje kontroverzni društveni i povijesno-glazbeni fenomen. Jedinstven je po tome što mu mnogi glazbenici još uvijek osporavaju vrijednost. Svaki novi naraštaj glazbenika nalazi „slabe“ stranice Lisztovih partitura, zanemarujući njegovu zanatsku i umjetničku superiornost i svestranost.

Virtuoznost, koja je neraskidivo povezana uz Lisztovo ime, ono je što nas istodobno privlači i odbija. Publiku privlači, a brojne glazbenike odbija jer drže da je pretjeranim virtuozištvom glazbu podredio sebi, da je osiromašio plemenitu umjetničku poruku, pa i svrhu same glazbe. Tome

je tako jer su njegovi tehnički i umjetnički dosezi drugim glazbenicima bili nedostižni. U jednom intervjuu Claudio Arrau izjavio je da je Liszta vježbao 13 sati na dan da bi snimio sve „Trancendentalne etide“. Alfred Brendel je vježbajući Liszta imao rane na prstima, dobro vidljive na studijskim video snimkama. No, on je za života odolijevao svim takvim kritikama, jer su iskazi poštovanja, pa i divljenja, bili mnogo jači. Ljubitelju klasične glazbe ipak je najvažnije da se njegova glazba izvodi i ostaje u pamćenju dugo nakon što muze s koncerata utihnu i odu na odmor u svoja obitavališta na Parnasu. Sve se kritike tako efikasno tope i nestaju u živoj koncertnoj praksi!

Slavan i poštovan, Liszt je bio pošteđen materijalnih nedaća koje su mučile obične ljude. Imao je sposobnost da se jezikom glazbe izbori za svoje blagostanje, kao i za oslobađanje ljudskog duha od malograđanštine i svakojakih predrasuda. Bio je humanist koji je jasno dao do znanja da uzvišenost glazbe u prvom redu treba biti u službi života. Jedan je od prvih glazbenika koji je solistički koncertirao u korist unesrećenih u prirodnim katastrofama. Bio je i jedan od najvećih putnika svog vremena, gotovo neprekidno je lutao, a ipak nije bio ni pustolov ni turist. Godinama se kočijom taljigao po Europi, neumorno izvodeći svoja djela i skladajući nova. Impresije s tih putovanja opisao je glazbom u tri ciklusa skladbi za klavir pod nazivom „Godine hodočašća“.

Kako se u zapisivanju skladbi, kao i svi drugi u XIX. stoljeću, služio gušćjim perom, obim njegovih djela je toliki kao da ih je pisao uz pomoć

komputera. Zbog toga je Lisztova *opera omnia* razasuta diljem Europe i do danas nije u cijelosti proučena.

Brojne nove izvedbe i snimke klavirskih djela dokazuju da u svakom naraštaju Liszt nalazi svoje tumače. Mnoge stare, analogne snimke koje prije pola stoljeća (iz političkih ili ekonomskih razloga) nisu bile šire dostupne, ni danas nisu remasterirane i izdane u digitalnom zapisu. U međuvremenu se i stav o interpretaciji značajno promijenio, i to se itekako očituje u interpretaciji mladih pijanista. I u ovom, još uvijek novom XXI. stoljeću, svjetla pozornice usmjerena su upravo na te mlade virtuozne od kojih svaki želi biti *primus inter pares* - ako već ne može biti jedini i prvi kao Liszt koji je ostao fenomen *sui generis* glede svog talenta i genija. Mladi interpreti svjesni su i tog nasljeđa, kao i nepreglednog broja „natjecatelja“ za (prvo) mjesto pod Suncem. Uspjeli su tek rijetki kao što su izvrsni Lang Lang, Daniil Trifonov, Yuja Wang te već dobro poznati Evgeny Kissin i Boris Berezovsky... Popis izvrsnih njihovim nabranjem tek počinje! Treba spomenuti i Ivu Pogorelića čija zvijezda, na našu i njegovu sreću, i dalje sjaji.

Mnogi od tih mladih interpreta nisu Europljani, pa oni pogotovo nemaju dvojbe glede izvrsnosti Lisztovih kompozicija, niti se zamaraju „starim“ estetskim normama koje su umanjivale (povijesni) značaj Franza Liszta. Njegova se glazba o nedavno etablirala kao uobičajeno mjerilo profesionalnih pijanističkih dosega kroz koje će najbolji od najboljih odmjeravati snage i postaviti nove izvedbene standarde. Prisutno je tu i

ponavljanje povijesti. Prigovarali su mu da je glazbu učinio efektom, dopadnom, trivijalnom, isprazno virtuosnom, bez dovoljno plodne srži i poruke, a današnji „trend vremena“ zahtijeva od mladih da budu virtuozi i da rade upravo ono što su njemu zamjerali. Istodobno, Lisztu, koji se ne može braniti, i dalje se zamjera da je takvim načinom stekao slavu. Što reći nego: „O tempora, o mores. Liszt je mrtav, živio Liszt!“

Zanimljiviji su nam oni koji su na početku karijere i koji tek obećavaju da će biti izvrsni! Jedino jasno izraženi atributi mladosti i talenta potiču publiku i medije na to da uzvise svoje odabranike. Oni su miljenici sudbine i sreće. Ironija je u tome da je glavno sredstvo za postizanje tog cilja toliko obezvrijeđena i omalovažavana Lisztova glazba koja je, unatoč drugim teškim djelima romantične literature, postala sinonim za virtuosnost. Zato je njegova glazba preživjela i preživjet će sva daljnja osporavanja. Živjet će vječno u interpretacijama novih naraštaja pijanista.

Jedan važan, značajan i vrijednosno neupitan dio Lisztova stvaralaštva su transkripcije s kojima je pronašao način koji će ga izravno povezati s vječnom glazbom. Sto godina nakon J. S. Bacha svojim je transkripcijama omogućio da se orguljska, komorna i orkestralna glazba izvodi na klaviru. Posebno je temeljito proučio Bachove originalne orguljske partiture. Za klavir je priredio Beethovenove simfonije, Schubertove solo pjesme, Bachove preludije i fuge, Mozartove teme iz opera (u slobodnoj formi parafraze), teme Paganinijevih kapriča... U tim klavirskim transkripcijama presudan je slog koji mora biti „spretn“ ili,

modernim rječnikom rečeno, „dostupan“ izvođaču. Problem je (možda) u tome što se Liszt nije „sjetio“ (ili, a to je mnogo vjerojatnije, time se nije želio baviti) transkripcije prilagoditi prosječnoj veličini šake - skladao ih je za svoje goleme ruke. U transkripcijama za klavir nadasve je važno dobro poznavanje karaktera zvuka i mogućnosti tog glazbala. Nužan je to preduvjet za stvaranje adekvatne i prepoznatljive zvučne slike koju zahtijeva originalna partitura koju će izvedbom „dozvati“ pijanist. Štoviše! Na klaviru je potrebno stvoriti isti dojam što ga je ostavljalo glazbalo za koje je djelo izvorno i napisano ili pak kao da je napisano upravo za klavir.

Promatrano s aspekta srodnosti glazbala s tipkama, ne čudi što je Liszta zanimala i glazba za orgulje. Do kraja XX. stoljeća njima nije pridavana osobita pažnja niti značaj. Iznenaduje da je broj njegovih orguljskih skladbi toliko obiman da se opus, te se taj njegov opus može mjeriti sa onim u skladatelja koji su u povijesti glazbe prvenstveno opisani kao orguljaši (Franck, Widor...). No, naraštaji orguljaša profesionalno i umjetnički stasalih u XXI. stoljeću pristupili su izvođenju Lisztove orguljske glazbe sistematično i svojim brojnijim izvedbama upozoravaju na njegov značaj. Mladi orguljaši, neopterećeni vrijednosnim sudovima iz prošlosti, pohrlili su izvoditi Liszta i pokazati da ga ni na orguljama ne poznajemo dovoljno. Orguljaši žele dokazati da je i na orguljama virtuosan i raskošan jednako kao i na klaviru. Oni se u interpretacijama natječu međusobno, ali i s pijanistima, sve češće tretirajući orgulje kao instrument koji služi i virtuosima.